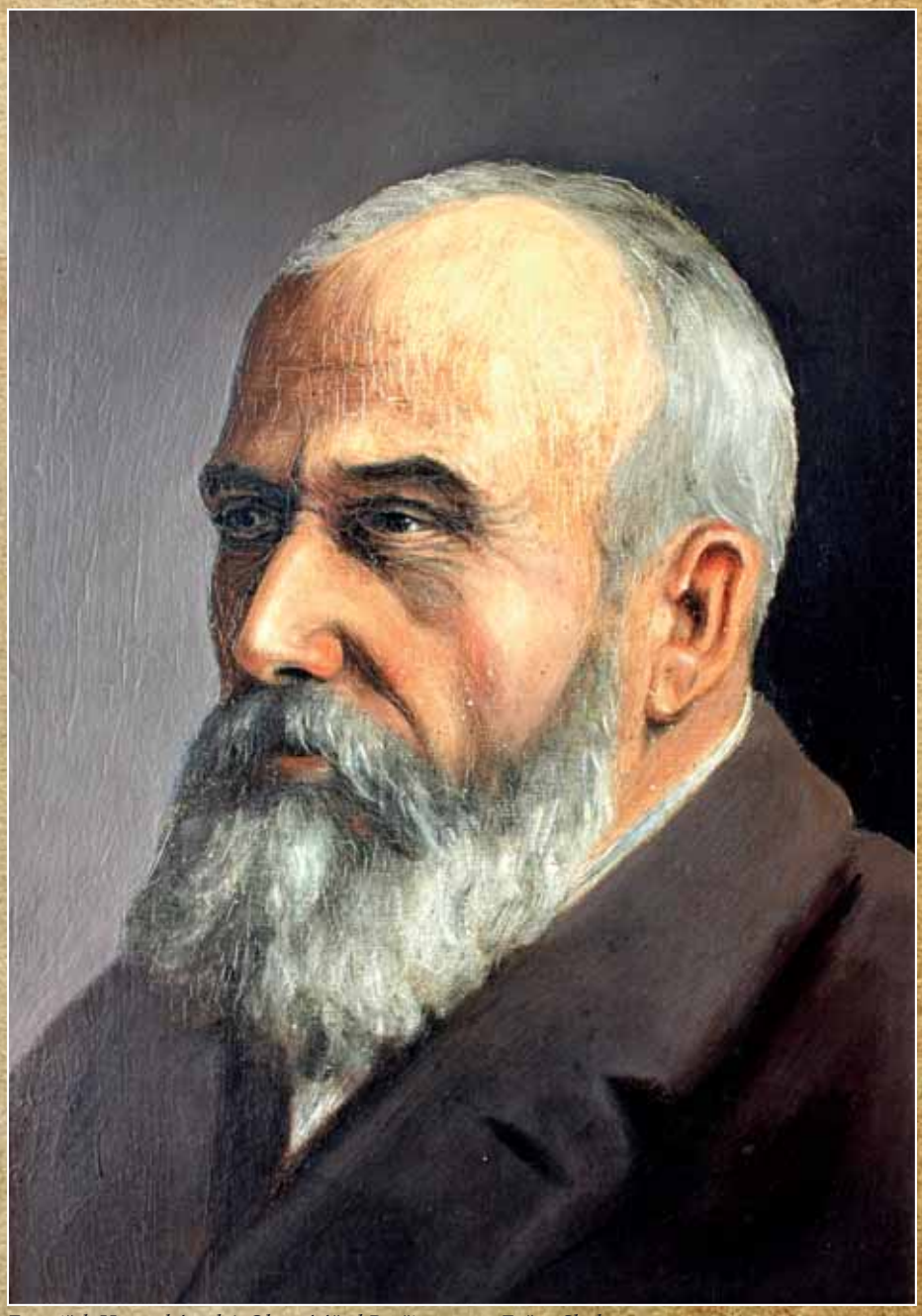
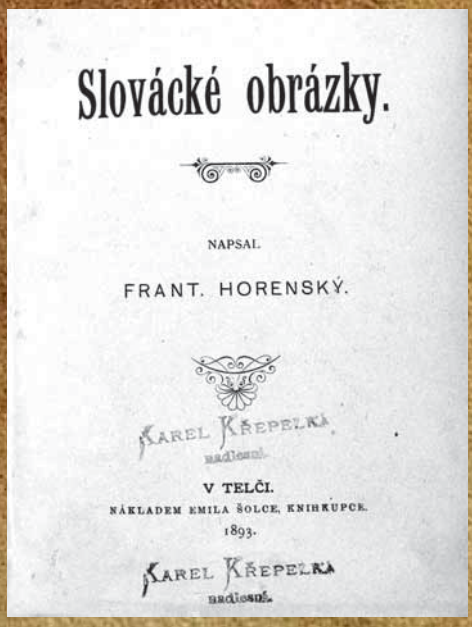
150. výročí narození Františka Horenského

František Horenský - olej, Obecní úřad Boršice, autor Evžen Skula.

Slovácké obrázky.

NAPSAL

FRANT. HORENSKÝ.

KAREL KŘEPELKA
nadlesní.

V TELČI.
NÁKLADEM EMILA ŠOLCE, KNIHKUPCE.
1893.

KAREL KŘEPELKA
nadlesní.

51

Tu náhle skočí Chmelík s koně a běží kvapným krokem do předu.

„Co je zas gdesi?“ pravíme a hleděli jsme udiveně za ním.

Teprve nyní zpozorovali jsme, co jsme před tím přehlédli. Asi pět a dvacet kroků od nás dohrával

se právě jakýsi smutný výstup mezi Hložkem a čísi děvčicí. Bral ji tam plachetku s kosákem a hroze

4*

NOVÉ

OBRÁZKY

ZE SLOVÁCKA

F. HORENSKÝ.

CENA 1 K 60 h.

NAKLADATEL EMIL ŠOLC V TELČI.

Vážení čtenáři obecního zpravodaje,

učitel, publicista a fotograf František Horenský (1866–1933) je jedinečná a zapomenutá osobnost našeho Zlínského kraje. Zveřejňoval nové poznatky o vlastivědných aktivitách učitelů, národopisných nadšenců a buditelů na přelomu 19. a 20. století. V letech 1890–1933 dokumentoval život na Uherskohradišťsku. Narodil se v Pašovicích a v Boršicích působil jako pedagog, spisovatel, publicista i fotograf, byl ryzím vlastencem. Zajímavou oblast jeho aktivit tvoří fotografování. V posledních letech bylo nalezeno a identifikováno cca 1000 fotografií, které pořídil na různých místech našeho kraje při potulkách regionem, ojedinělá kolekce 400 skleněných negativů byla věnována Slováckému muzeu v 90. letech 20. st., stovky snímků jsou v soukromých rukou, desítky vlastní obce Pašovice a Boršice u Buchlovic. Řada snímků byla popsána vlastní rukou Františka Horenského, čímž vzrostl význam a dokumentační hodnota celého souboru, v němž jednotlivé snímky prozrazují místo a čas záběru, často včetně jmen osob, které se na fotografii nacházejí. Na jeho snímcích jsou zastoupeny obrazy každodenního života selské rodiny, provázeného obřady a obyčeji, a celý kolorit ročního zvykosloví, to, co F. Horenský důvěrně znal a vylíčil nejen ve svém literárním díle, ale také ve svých obrázcích – hry a povinnosti dětí na pastvě a v humnech, školní výchova, práce na poli a na zahradách, mateřství, děti jako nejvzácnější Boží dar, rodinné svátky a slavnosti i poslední chvíle člověka. Z výše uvedeného vyplývá, že osobnost Františka Horenského si zaslouží zviditelnění, a to v samotném názvu školy, ve které dlouhá léta sám vyučoval. V současné době je naše základní škola již po významném boršickém občanovi pojmenována na Základní školu Františka Horenského, Boršice. Již za svého života, 15. 7. 1927, se stal čestným občanem naší obce. Máme připravenou výstavu o jeho díle (250 fotografií), k dispozici jsou písně a básně, které ve své době sbíral. Dále František Horenský vydal dvě knihy, ve kterých popisuje život na vesnici své doby. Kniha o Františku Horenském je připravována ke 150. výročí jeho narození společně s autory paní Habartovou a panem Žižlavským a s obcí Pašovice. Kniha bude vydána v počtu 1 000 ks, některé výtisky poskytneme obci Pašovice, kde se Horenský narodil. Doposud jsme na knihu získali dotaci od hejtmana Zlínského kraje ve výši 25 tisíc. Nyní se připravuje žádost na ministerstvo kultury, školství a také na ministerstvo zemědělství k získání dalších finančních prostředků na tuto knihu. Křest knihy a uspořádání výstavy proběhne v neděli 8. května 2016 v prostorách kulturního domu. Při této příležitosti uspořádají naše základní, mateřská a umělecká škola Den školy. Jedná se o přehlídku dovedností jejich žáků a současně budou představeny investiční záměry obce v oblasti školství. Občané si budou moci prohlédnout budovy škol a v mateřské škole bude pro veřejnost otevřena i školní zahrada.

Na závěr si Vás dovoluji pozvat na tuto společenskou akci, která bude letošním vyvrcholením vzpomínek na našeho čestného občana pana Františka Horenského.

Ing. Roman Jílek

O Františku Horenském

František Horenský se narodil roku 1866 v Pašovicích jako poslední z osmi dětí a zde prožil i své dětství. Na přání zbožných rodičů začal studovat bohosloví, z něhož ale odešel, a následně, odepřen rodinou, pokračoval na filozofii v Praze, kterou ovšem z finančních důvodů nedokončil. Po pedagogické zkoušce nastoupil v září 1890 celoživotní učitelskou dráhu v Boršicích (u Buchlovic) a zároveň začal psát a publikovat. V roce 1894 mu vyšel soubor povídek „Slovácké obrázky" a pět let nato „Nové slovácké obrázky". V dalších črtách a jiných literárních útvarech, z valné části čerpaných z boršického a okolního prostředí, zaznamenává místní lidové zvyky, lidové písně, všímá si přírodních krás chřibského podhůří a taky třeba kritizuje falešnou zbožnost, hrabivost a přetvářku příslušníků lidské společnosti.

František Horenský byl výjimečným učitelem, oblíbencem svých žáků, stejně dobrým národovcem a vlastencem, muzikantem, fotografem a upřímným obyčejným člověkem. Před první světovou válkou se oženil s Viktorií Hanákovou, ale jeho manželství zůstalo bezdětné. Roku 1926 odchází do penze nepochopen zkostnatělými úřady a školními nadřízenými a částečně i zbaven iluzí o spravedlnosti v nové republice, od níž si jako odpůrce a kritik staré monarchie tolik sliboval. Poslední léta života plně věnuje svým zálibám. Roku 1933 umírá a je pohřben na boršickém hřbitově.

František Horenský se nejraději ze všeho ve volných chvílích potuloval s přáteli a manželkou v chřibských lesích. Jeho cesty směřovaly často na hrad Buchlov, Barborku, Holý kopec, Leopoldov – Smraďavku, na Cimburk nebo Klimentek.

Bořek Žižlavský

František Horenský s učitelem Majerem u kapličky v boršických Chrastích (20. léta).

F. Horenský

Sbírka brouků

Ukázky z učitelské praxe

ČERNÝ TESAŘÍK

Jednou přinesl Frantík černého tesaříka a ukazoval mně ho.

„Ten by se mohl napichnout i na špendlík," pravil jsem.

„A jak?"

„Utopil by se v lihu a nobodl na špendlík."

„Ano! Ano!" volal Frantík, nedaje se již odbavit.

A tak začala naše sbírka brouků v květnu r. 1921.

Nejdříve sbírali jsme brouky drobné po polích a na cestách mezi obilím, později i jiné u potoka a v lese. Někdy já, někdy on. Později pomáhali nám i žáci, tetička, Zich, řídící Obdržálek se synkem a jiní.

ROHÁČ

Když jsem ukazoval ve škole několik brouků, vyzval jsem žáky, aby donesli někdy roháče, kdyby ho chytili, že ho ještě nemám.

Jednou seděl jsem doma ve světnici a tu slyším jíti někoho dvorem a přicházet do síně. Tázal se, jsem-li doma.

Podíval jsem se ze dveří a vidím, na síni stojí žák mojí třídy František Mareček.

„Co je, Marečku?"

„Pane učiteli, nesu vám roháče."

„A kdes ho chytil?"

Dal mu ho kterýsi chlapec, chytil ho v lese. Byl jsem rád této ochotě a obdaroval ho 60 haléři. A roháč putoval ihned do sbírky.

Podobně přinesl rohačku Bohumil Cigoš a jinou rohačku žačka Andrýskova ze Stonků.

KOZLÍK ROVNOBĚŽNÝ

Chodím po třídě a slyším jakýsi šuchot žáků.

Ohlídnu se a táži: „Nu co se stalo?"

„Máte na stole brouka."

Podíval jsem se, brouka nikde.

„Kde je?"

„Už spadl pod stůl, leze pod stolem."

Pohlídnu pod stůl a skutečně – kozlík rovnoběžný.

Usměju se a pravím: „Kdo ho donesl?"

„Matěj Pavlínek."

Vzal jsem brouka, dal ho do krabičky od zápalek a po vyučování utopil.

ZLATOHLÁVEK

Dlouho nemohl jsem najíti zlatohlávka. Ani Frantík.

Jednou, když jsem seděl doma, slyším vrznouti branku do dvora, pes zaštěkal a ve chvíli ubíhá po dvoře celá skupina dětí, směje se, šeptá si cosi a běží ke mně na lávce.

Věděl jsem již, co je. Přichází Andrýskova, Kedroňova, Navrátilova, Šimonova, Hanákova a ještě kterási.

„Nu, co nesete zase?" vítám je.

„Andrýskova nese zlatohlávka!"

„Ukaž!"

Opravdu veliký, krásný zlatohlávek, tak se leskl jak nejkrásnější zeleň a zlato.

„Kdes ho vzala?"

„Bratr ho chytil, jak třásl u Martinákového stromem."

Tentokrát obdržela 60 haléřů a všichni upalovali radostně ze dvora.

STŘEVLÍCI

První dva střevlíky chytili jsme na lesní cestě za Smraďatkou. Vraceli jsme se k lázním, když tu vidíme na cestě párek střevlíků. Byli to střevlíci mědění.

Hned zhotovil jsem z novin kornout a s Frantíkem a tetičkou strčili jsme je do kornoutu. Frantík ho nesl. Měl velikou radost a neustále poskakoval, div, že je nevytřásl. Jeden již lezl po kornoutě.

Na buchlovských loukách vyváděl zase a nahýbal se k jamce vyryté v cestě, hledaje i tam nějakého brouka.

Konečně došli jsme až k potoku buchlovskému, kudy se přechází po mostku k Boršicím. Frantíkovi napadlo podívati se na střevlíky a pomalinku otevíral kornout. Oba střevlíci byli v ďáchy.

Tenkráte teprv jsme sbírku začínali a skončilo to pláčem a tím, že Frantík vrátil se střevlíky hledati a navrátil se až k jamce, kde je doufal najíti.

To se ví, že střevlíci tam nečekali, a kdo ví, kdy už byli pryč. Já s tetičkou jsme se mu ovšem smáli.

Julie Blanařová, schovanka u Lukeštíků na Smraďavce (asi 1917).

F. Horenský

Slovácký párek

Viděl jsem šohaje od Stříbrnic,
vedl se s družičkou od Buchlovic.
Černé nohavice, vesta, klobouk,
košile z pergálu, kytku v oblouk.

Vedle šla družička, krok jako laň,
hebounké lokýtky, hebounká dlaň;
bělostné rukavice, okraj tkaný,
vzadu vzácný fěrtoch vrapovaný.

Vrzgavé střevíčky, kolem pásu
pentli fialovou plnou jasu.
Fěrtůšek z atlasu do růžova,
kordulka květovaná atlasová.

Na hlavě věneček, na tváři smích,
bělounké rukávky jak padlý sníh.
Smáli se vesele, jdouce zpátky -
bylo to nedávno u Smraďatky.

Slunce je vidělo, smála se zem,
smála se Smraďatka, zaplesal jsem.
Když jsem je viděl vykračovat,
potěšen musil jsem tak zavolat:
Ať si jak chce haní kdo kosárek,
není a nebude nad ten párek!

Sestry - Gabrielova (tzv. kaprálka) z Boršic a druhá, sloužící v Polešovicích, pastýřova žena, kol.

Nenápadný fotograf František Horenský

Vedle učitelského povolání, publikování a sběru národopisného materiálu se František Horenský věnoval i fotografování. V jeho době to nebyl koníček obvyklý a laciný. Fotografie byla tehdy ještě tak trochu uměním, které souviselo i se znalostmi chemikálií, z nichž vznikaly vývojky, ustalovače a tónovače papíru.

Ve kterém roce si zakoupil svůj první fotografický přístroj, nevíme. Jeho první snímky jsou kladeny před rok 1910. Nejvíce se však věnoval své zálibě až ve dvacátých letech 20. století, po odchodu na odpočinek. Přestože dobová kronika v Boršicích, kde prožil většinu života, uvádí, že několik jeho alb je uloženo na obecním úřadu, skutečnost se po létech změnila. Část někdejšího celku Horenského fotografií najdete např. v soukromých sbírkách nebo v muzeích v Uherském Hradišti a Uherském Brodu. Cenné torzo polovytrhaného alba z let 1912–1927, zhruba se stovkou fotografií, bylo před více než patnácti lety nalezeno ve sběru starého papíru v Boršicích. Dochované snímky i bohaté popisky u vytrhaných a dosud nezvěstných exemplářů velmi dobře dokumentují fotografovu tvorbu. Ve svém základu se dá rozdělit na dvě skupiny.

Na prvních fotografiích vidíme např. Horenského rodinné příslušníky a známé, oděné často v krojích, kolegy – učitele a žáky, veřejné dění v obci, práce na poli, svatby a národopisná témata. Důležitým námětem byla rovněž jeho manželka Viktorie a jejich schovanci Vlasta Jatzková s Františkem Hanákem.

Druhá část snímků dokládá Horenského blízký vztah k přírodě, kterou poznával při častých vycházkách, často obklopený ženou Viktorií, schovanci nebo přáteli Josefem a Karlem Dudeškovými, bratry Šimonem a Inocencem Maráškovými, žákem Františkem Marťánem a dalšími. Organizátoru cest nikdy nechyběl fotografický přístroj s příslušenstvím, klobouk, dobré oblečení a nevelké zavazadlo. K jejich nejoblíbenějším cestám patřilo putování údolím potoka Dlouhé řeky za Smraďavkou k Pile, výlety kopcem Hříšťkem Stříbrnickými pasekami na Medlovicko a Osvětimansko nebo přes hrad Buchlov k Buchlovu kameni a k pozůstatkům Širokého dubu.

Učitel Horenský cesty někdy spojoval se školními výlety, při nichž žáci sbírali léčivé rostliny nebo si doplňovali herbáře, sbírky motýlů a brouků. Své niterné prožitky z výšlapů přírodou si zaznamenával do zápisníku. Podobně vznikl jeho výborný fejeton Na pile, otištěný v regionálních Slováckých novinách v roce 1904.

Bořek Žižlavský

Vstup na Křápalky cestou od sv. Jána 1920.

František Horenský s manželkou a přáteli.

Dvůr Františka Horenského v Boršicích se psem Pozorem (20. léta).

Cestou ke Stříbrnicím z Hříšťku (5. 11. 1926).

Chaloupka na Smraďavce (kol. 1918).

František Horenský

Kandidátka ručních prací

(z vypravování mého přítele učitele)

Krásná dívčina, ani popsati ji nedovedu! Vlasy jak havran čerňoučké, lelík až po pás, v prostředku pútec na hlavě. Oči takové, že když se na vás podívaly, jenom blaho jste cítili. Nevěděli jste kam pohlédnouti, co se vám hlava točila. Červená byla, měla měkkou tvář, někdy přibledlá, ale to jenom proto, že se musela pilně učiti. Byla Slovačka a chtěla se stát učitelkou ručních prací. Chodila ke mně do hodin.

Když se rozpálila a začervenala trošičku, když něco nevěděla, anebo když se usmála, jsouc v nějakých rozpacích, od stola byste byli povstali a objali ji v náručí. Chodila ke mně obyčejně ve středu nebo v neděli odpoledne a dávala se vyslýchati. Po jupce samé parádní vyšívání, kol pásu širokou barevnou harasku, fěrtúšek přes klín rozprostřen a na něm veliké květy, s červenou pentlí až po kraj. Když se tak vystrojila v neděli a vzala turecký šátek, vyšívané rukávce a stříbrolesklou kordulku na sebe, tu bylo nač se podívati.

Krásná dívčina, ani popsati ji nedovedu. Bývala kdysi moje školačka a teď chodila ke mně do hodin. K industriální učitelce chodila do ručních prací a výstupů, ke mně do hodin z paedagogiky a školních zákonů. Doufal jsem vždy, až se dostaví ke zkoušce, že zkoušku přece udělá, a těšil jsem se na to již. Všechen prázdný čas jsem na to věnoval.

Než ona přece propadla. Mé potěšení, můj sen, má pýcha slovácká. Dlouhou dobu dřepěl jsem na dědině, čekaje, skoro-li něco uvidím, co by mne potěšilo, čím bych se mohl pochváliti, a nyní, když už jsem byl až u cíle, když ve mně hrála kdekterá žilka slovácká, tu máš! Propadla…

Byla jakási nesmělá. Neměla zřetelného přednesu, a jakoby jen katechismus odříkávala z paměti. Bála se. A potom – vyučovatelství neznala. Paedagogiku zhotovenou zvláště pro kandidáty ručních prací znala. Písemka z ní jí dobře dopadla, i výstup z ručních prací jak tak dopadl. Ale když bylo po zkoušce, řekli jí přece, že to nestačí, a ona pěkně – bác! Celý uzel prací a krásných věcí s sebou přinesla do ústavu, a přece to nic nepomohlo.

Když přišla nazpět, zakrývala to a chtěla se z toho nějak vytočiti. Stud dívčí z domu před světem, že se jí budou vysmívati, lítost, že při zkoušce neobstála a znovu se má zkoušce podrobiti, ne a ne dát jí pravdu říci do očí. O živý svět se styděla, a nejraději myslím byla by se tak viděla pod zemí. Ale já starý kozák na první pohled poznal jsem, kolik odbilo, a brzo jsem ji z toho vyvedl:

„Propadla jste – a je to. Zakrýváním to nespravíte. Ještě by se vám vysmáli!“

V dědině skutečně byli lidé, kteří jí tuto zkoušku záviděli, a tropili si z dívky smích, i byla proto celá sklíčena.

Pohlédla na mne vděčně, bolestně, a vidouc, že já nikterak se jí nesměju, teprve nyní přiznala se mi úplně.

Co bylo dělat? Znovu museli jsme se do toho zapřáhnouti, a ona znovu začala ke mně choditi do hodin.

Nehněval jsem se. Mladost – radost. Hleděti mladému srdci do očí, a míti na blízku někoho, kdo by se s vámi chtěl duchem spřízniti, není nic bolestného. Čím více ke mně dívka chodila, tím více jsem ji měl rád, a byl bych pro ni skočil do ohně.

Jednou, když zase ke mně přišla na návštěvu, byl jsem sám doma a žena byla kdesi na procházce v okolí.

Uviděv dívku, byl jsem rád. Neboť po každé, když ke mně přišla, jsem celý zrovna omládl. Bývala jinak vždycky veselá, hovorná, řečná, a co chvíle se dávala se mnou i se ženou do řeči, když bylo po učení a dělávala nám besedu. Ale tentokrát byla jakási smutná, zamlklá. Podivil jsem se, když jsem to poznal, a přivítal ji.

„No jak? Zdá se mně, že jste jakási smutná, málo veselá?“

Dívka mimoděk zůstala státi zamlklá.

„Co se vám přihodilo?“

Zapírala zas, zakrývala to smíchem, ale konečně přece to z ní vyšlo na jevo. Že se jí lidé jenom smějou, že neudělala té zkoušky, a vyčítají jí, že by tak ráda myslím nějakého učitele dostala. „Kdežto já,“ hájila se, „na něco podobného ani jsem si nepomyslela.“

„Hrom do bab!“ zahřešil jsem, a s chutí jsem se musel zasmáti. „Když nic jiného neumí než klevetovat a ostouzet!“

A vida, že opravdu jest zarmoucena a jak ji mrzí pro to celý svět, politoval jsem ji v duchu opravdu a dal jí radu, aby si takových řečí nevšímala a hleděla si jenom učení.

„Baby budou stále vykládati. Na ně nedejte!“

Učili jsme se potom hodinu, a když již lekci uměla, odešla zase veselá.

Uplynulo půl roku. Dívka dál chodila ke mně do hodin, a já občasně uděloval jí porady a učil ji. Těžké to nyní nebylo, neboť dívka již byla připravena od loňska a já jen opakoval s ní látku probranou.

Jednou, když už měla jít znovu ke zkoušce, jdu po silnici samoten. Proti mně ve vzdálenosti asi sto kroků šla jakási slečna v klobouku. Kráčela jako bohyně z nadzemských světů, ale mně byla jinak lhostejná. Krok tichý, volný, pomalý, účes a oblek moderní. Nevšimnul jsem si jí zpočátku, mysle, že je to naše učitelka některá, literní nebo industrielní, které bývaly na škole.

Když však přijdu až k ní a ona ke mně naproti a pohlédnu jí do očí – můj pane bože, koho nevidím? Hedvika K., má kandidátka – dívka, která až dosud chodila ke mně do hodin, stojí přede mnou.

Kdyby hrom z čista jasna byl přede mnou udeřil, a kdyby země ze své osy se byla vyvrtla a unášela mne ke slunci, nebyl bych se tak unáhlil a podivením překvapil. Dívám se na ni - ty krásné, černé oči, hledící jako vlaštovky a černé jako trnečky, hleděly na mne tichounce.

Tvář rozpálená usmívala se hořic studem, ruce netrpělivě chytaly po čemsi, čeho nemohly najíti. Přiznám se věru, nebyl to pocit radosti, který hned v prvním okamžení se mne zmocnil, když jsem se na ni podíval. S odporem hledívával a vzpomínal jsem na „fofry“.

Ale když jsem se na ni znovu podíval a prohlídl ji celou od hlavy k patě, tak ve mně srdce zabolelo, tak začalo teď táti ve mně najednou. Jak byla krásna i v tomto přestrojení! Jak pěkně jí to slušelo! Myslil jsem vždycky, že jenom Slovačka v slováckém kroji dovede srdce roznítit, a ono hleďte, nevěřte! Na hlavě pěkný klobouček s vysokým pérem jako myslivec. Vlasy její černé, které jindy v jednom pletenci téměř až pod pás jí padaly a nad čelem tvořily pěknou, bílounkou cestičku, jsouce na obě strany hladce zčesány, stočeny byly nyní vzadu ve velký uzel skrytý až pod kloboučkem při vrchu, leskly se vzadu po stranách, leskly se vpředu na slechách – nemohl jsem se udržeti, když jsem ji celou prohlídl, abych nevzdal hold této slovácké krasavici, která tu stála jako květ a celá byla bez sebe – mojí bývalé školačce.

„Hedviko, jak jste krásná!“ pravil jsem. „Kdo vám poradil se tak přestrojit?“

Přivítala mne, oddechla si, a teprv po dlouhé chvíli mého obdivu dala se se mnou do řeči.

Asi za měsíc měla jeti znovu ke zkoušce. Jakýsi učitel, s kterým hned v loni seznámila se, když měla poprvé zkoušku dělati, a který ji též v poslední době připravoval v místě ústavu, psal jí, aby se přestrojila. Že nebude tak nápadná, bude smělejší mezi jinými, a když by měla učiti a při zkoušce obstála, že se tak jako tak přestrojí a jistě nechá vyšívání a kroje selského. I bude lépe, když to raději hned učiní. Je pěkný, vzácný, ale ke zkoušce a do školy se přece nehodí.

Nevěřil jsem jí v duchu docela, ani nesouhlasil s dopisem, ale když už se stalo a svědčil jí ten nový kroj, přikyvoval jsem a dával jsem jí za pravdu. Blázen, kdo by chtěl kazit radost mladým srdcím, a když se jí to líbilo – nu s pánem bohem.

Vrátili jsme se ještě spolu kus a rozprávěli dále o zkoušce, a na konec jsme se zase rozešli.

Měl jsem strach, že kdyby ještě ani nyní zkoušky neudělala, klevetivé tetky ji zcela ukousají svou závistí a pomluvou. Je selská dívka, přestrojila se a budou si z ní tropit úsměšky.

Než ona, brachu, tentokráte již zkoušku udělala.

Dne 30. května 189 dostal jsem od ní dopis z ústavu, a v něm visitku následujícího obsahu:*

Vážený pane učiteli!

Zkoušku mám již odbytu. Těším se, až se zas vrátím, že vám teprve srdečně poděkuju za Vaši práci a námahu, a sdělím Vám o zkoušce. Zatím uctivý pozdrav od

Vaší kandidátky H. K.

Jméno bylo úplně podepsáno. Na druhé straně navštívenky bylo zas její jméno, ale tištěné, a pod ním i charakter: industriální učitelka.

Jakou radost jsem nyní pocítil, toho netřeba povídati. Těšilo mne to, že při zkoušce obstála a že i na mne si vzpomněla, a v duchu radoval jsem se, až ji uvidím. Měla rodiče, sestry – k těm jistě první poletí a ponese jim zprávu o zkoušce. Ale i ke mně přijde a bude se mi chtít pochváliti.

A také přišla.

Donesla pouzdro na hodinky, na kterém vyšila již po zkoušce můj monogram, a darovala mně několik kusů národního vyšívání, o které jsem ji už dříve požádal a jehož měla sdostatek. Mojí ženě přinesla podobiznu a darovala jí na památku krásný, dovedně zhotovený rámeček na zavěšování ozdobného ručníku. Dala se hned do výkladu. Jaké otázky měla, kdo ji zkoušel a co všechno tam zkusila. Ale ne už jako loni, když ke mně přišla smutná, zamlklá – postěžovat si na klevetnice, ani ne jako po prvé, když při zkoušce propadla, ale veselá, čilá, hovorná. Stále měla co vykládati a sdělovati, stále se usmívala.

Krásné jako sníh bílé rukavičky ještě teď měla na rukou, tak jak v nich došla právě z kostela (a jistě schválně v nich došla a nesvlékla jich, bychom ji celou viděli). Na hlavě nový klobouček, zase takový jako po prvé, ale bez péra, místo něj vysokou mašli. Jupku do fialova lesklou jako zlato, hedvábnou a měnící se jako kov, až se jí tváře zardívaly a měnily, vlasy zas pěkně sčesané a sukni plnou záhybů, div se jí nožky do toho nezapletly. Když se tak rozpálila před námi a začala nám vyprávět, jak u zkoušky pořídila, smějíc se od radosti a žertujíc, anebo když se obracela s jednoho na druhého, červenajíc se a odpovídajíc na naše otázky, oči jsme na ní mohli nechat.

„Co nyní?“ pravil jsem, když se vymluvila a chtěla zase odejíti. „Máte naději na místo?“

„Žádám o nějaké v okrese, a dostanu-li ho, budu hned po prázdninách vyučovati.“

Náhlý stesk, že se tak přestrojila a odhodila vzácný kroj, mne opanoval najednou.

„A co kroj? Budete ještě ve slovácých?“

„Proč by ne? Do školy budu chodívat, tak jak jsem, a když budu chtít a bude k tomu příležitost, obleču se i do slovácých. Kdo by mně mohl zapovídati?“

Podivil jsem se v duchu, s jakou odhodlaností to náhle řekla, a v duchu byl jsem potěšen. Je známo, že kroj slovácký a s ním i dobré způsoby pomalu zanikají. A ona bude v kroji dále chodívat.

Bude chodit i v městském kroji, když bude učívat ve škole, a bude nositi se jak její kollegyně, ale bude chodit i ve vyšívání, tureckém šátku a stříbrolesklé kordulce.

Potěšil jsem se, a v duchu tisknul jsem tuto dívku jak vlastní dceru na srdce, jak drahou bytost, která nám něco velikého a zvlášť milého prokázala, a srdečně jsem se s ní potom rozloučil.

Byla to moje radost, má naděje, můj sem, má celá pýcha slovácká.

Křížek : Výstupova a Sovková? Nesvětín.
alje.
1917.

Mlýn Sovín u Boršic před r. 1918.

Vítání arcibiskupa, který projížděl v roce 1916 Boršicemi.

Před Lipovou na cestě ke Karlově skále 1925.

Domy a sklepy v ulici Podradovany.

Slečny učitelky Nusková a Hlaváčková. V Boršicích v roce 1915.

Jos. Indeček a jeho švagr v r. 1915.
Na dovolené.

H.

František Horenský

Slovácké ukolébavky

vyšlo v únoru 1901, Slovácké noviny č. 10-14

Poesie slováckých ukolébavek nevězí jenom v popěvcích, které se při kolébání malých dětí zpívají, ale v celém tom ovzduší, s kterým se při kolébce děcka shledáváme.

Představte si jen děvčátko, které co chvíle dostane bití od maměnky, že nechce kolébati a že odbíhá od dítěte, a nyní právě přiběhne ze dvora a s pláčem třebas,utírajíc si slzy fěrtúškem nebo šátkem, staví se ku kolébce a začíná již kolébati: háha – há – ha! Šátek mu spadl s hlavy od běhu, pláč trvá, ale poslušnosť již je tu a vidíc neúprosnou maměnku, s ochotou se již dává do práce, třebas ochota nebyla dobrovolná. Takových obrázků najdete na tisíce.

Někdy kolébal chlapec, jindy maměnka, chůva, dědáček nebo baběnka.

Chlapec co chvíli se musí okřikovati: „Pomálu! Nech ho nevyhodíš z kolébky! Lebo bys dostál, daj pozor!“ A jindy: „Zpívaj mu něco, aby neplakál, a pěkně ho kolébaj!“ Ale co! Když on si musí ještě i kromě toho něčím hráti, trhati dráty, provázky, dělati šňůrky na biče, ohryzovati kůrky z prutů, zahánět po muchách, až konečně k němu přiskočí matka a pleskne ho. Jak morák stojí nyní u kolébky a to se ví, že na zpívání už nemá nyní chuť.

Zcela jinak se chová „k malému“ maměnka, zvlášť vidí-li, že by plakalo. Stoupajíc si ke kolébce, nahýbajíc se k dítěti a berouc je do náručí, upravujíc mu kolébku a vkládajíc je opět na místo, ach, co to bývá sladkých slov, nežli ho jenom uloží! „Joj, joj! Ach joj! Můj - synáčku můj! Ale ditěnko moje, neplakaj! Můj ty Janošku! Ovénko moja, baránku!“

Jak dítě roste, tak ubývá i sladkých výrazů a písniček, které mu matka zpívává, a i chování matčino otvrdá. „Néni možná, už to snáď hodím do potoka, anebo dám cigánovi,“ konejší sama svoji netrpělivosť. „Háha! Háha!“ Ale opravdu trpělivosť má a vášnivější lásky k děcku, nežli ji chová maměnka, u jiného člena rodiny nenajdete.

Otec po chvílích a po ukončení práce také rád pozeptá se na dítě. „Notož co dělá? Spí? Nespí?“ A bera synka do náručí, zpívaje mu písničky, také rád se s ním pohraje. „Hójhoj! Hójhoj! Halušky belušky, pojedeme na hrušky.“ Tak a podobně v náručí nebo v kolébce chlácholí synka a konejší ho. – Než dlouho to s ním obyčejně nevydrží. Má na starosti hospodářství, vůz, pluh a koně a jiné práce: „No na, kolébaj si už sama,“ volává „mamu“ na konec, „nemám gdy.“

Zato dědáček a baběnka – to kdybyste tak viděli, kolikrát byste se dali i do smíchu.

Přes tu chvíli a přes celý den od božího rána, „co enom vyšlo slúnečko“, pořáde bručí cosi a s ničím není spokojen, baběnka div by do hrobu nevehnala člověka kolikrát svými vrtochy, co pořád vidí chyby na čemsi, pořád jí cosi schází, dudle a brumle – ale jakmile jenom ve svojí bezpamětnosti octne se u kolébky, už je jiná, je po všem. „Halulú, belulú – halulú, belulú.“ A zase jindy: „Hopsa, Janošku, hopsa!“

Nedivu věru, že později tak rádo dítě tulí se ke stařence.

A dědáček také s tichounkou sedává u kolébky a vrká, vrká vnoučeti, pokuřuje si při tom občas ze své dřevěné faječky.

Děcko slovácké na poduškách hedvábných ustláno nemá. Ani okolí jeho nebývá dosti čistotné. Peřinky a plénky v kolébce bývají obyčejně špinavé, lůžko, které jest ve světnici, od větších děcek rozházeno, peřiny na něm také špinavé, na zemi prach a smetí, stůl a stoličky, jsou-li, rozlámané a v nepořádku, lavky u stěn a u kamen též umazány – většinou celý vzduch bývá nečistý, poněvadž okna málo kdy jsou otevřena – přes to vše i v tomto ovzduší byste vydrželi, jakmile jenom byste seznali, s jakou láskou a pečlivostí se všichni mají k dítěti a jaký duch lásky vane kolem dítěte.

Jindy křik, vády, hádky a hněvy všelijaké co chvíle by vás odpuzovaly, budily pocit nelibý, ale zde bývá útulno, neboť nikde jinde v životě slováckém nesoustřeďuje se tolik lásky a svornosti společné, jako právě zde u kolébky. A běda také synáčkovi, až kdysi tuto kolébku opustí! Tu již nebude „halaj, belaj, můj synáčku – a hopsa Janošku, hopsa“ – ale: „kapeš pryč, ty jedno, od toho! Ideš z tamodtúď! Nepřestaneš! Ej počkaj, sloto, já ti dám! Už idu pro prut, enom mňa pořád dožíraj!“ – a synkovi bude brzo zápasiti jak s tatíčkem, tak s maměnkou a brzo s celým okolím. Přejme mu, věru, aby se uměl také oháněti. Ne ovšem proti tatíčkovi s „kyjácem“ v ruce a s „hubú“ proti maměnce, ale sám na svůj prospěch, jak se na nynější svět sluší a patří, aby se uměl ve světě obraceti.

Sedící vlevo - Anežka Bilíková, roz. Taťáková, Marie Krsičková, roz. Bilíková, která na rukou drží dceru Františku (provdaná Martykánová). Nahoře vlevo Petr Bilík - manžel Anežky, Kristián Krsička.

* * *

Kolébky slovácké, ve kterých se kolébávají malé děti, jsou různého druhu. Obyčejná kolébka jest čtyřnohá dřevěná postýlka, sbitá z desek a stojící na dvou do oblouku stočených podstavcích, na nichž postel se kolébá buď nohou, šlape-li se na oblouky, anebo rukou, taháli se kolébka za provázek na ní přivázaný. Uvnitř je vystlána slámou, na ní peřinky, plenky. V této kolébce, jež stává téměř neustále v jizbě u lůžka a jen málo kdy vynáší se na dvůr i s dítětem, dlí a spává vždy děcko dotud, dokud „nevystrnadí" ho z ní mladší bratříček, anebo nevyroste časem samo, tak že by ho již bylo hanba v kolébce ještě spávati. V tomto případě začne spávati s jinými dětmi na peci a kolébka, jako nepotřebovaný „korpus delicti", vynese se někam na hůru a uloží k ostatnímu nepotřebovanému nářadí – starým přeslicím, kolovrátku, vidlím a jiným „zgarbům" podobným.

Dosť bezesných nocí stráví tu matka kolikrát, táhajíc za provázek, dosť křiku jindy natropí děti, jsou-li v jizbě samy s kojencem a když „maměnka sú na trávě".

Ale nechť, nechť si pokřičí trochu s dítětem a nechť maměnka se nevyspí, jen když dítěti nic neudělaly a když je zdrávo jako buk!

Jiný druh kolébky jsou „kolébače".

Jsou to tři rovné stejně dlouhé hole, svázané na jednom konci silným špagátem nebo provázkem, provlečeným dírkami, které na koncích jsou provrtány, volné na druhém konci, takže se dají volně rozestaviti a také lehce přenášeti. Užívá se jich výhradně jenom pro malé děti do jednoho roku, v čas žní, anebo když se mlátí.

V tu dobu, není-li zvláštní chůvy po ruce, anebo jest jí v poli potřeba, vynesou se kolebače do pole a postaví se v poli. Na dvě vedle sebe stojící hole trojhranu v patřičné výšce uváže se plachetka travnice za tráčky a do kolébky takto povstalé vloží se děcko. Příliš pohodlná taková kolébka není, poněvadž lůžko plachetky bývá v prostředku příliš prohnuto a prohnuto leží i dítě.

Plachetka na tráčcích visí a nedá se pevně napjati. Ale v čas žní a pilné práce jest to pro matku velká výhoda.

Slunce na nebi pálí, div tráva nechytá a list na stromech nehoří, komáři, mouchy, hmyz a mravenci štípou, včelky a střečci poletují a znepokojují svým bzukotem, ale dítě v kolébce blaženě odpočívá.

Matka, jež v potu tváře i s hospodářem sekou a namáhají se nedaleko, co chvíle přiběhne k němu podívati se, zda nemá nožičku ven z kolébky, aby ho slunce nepálilo, přiběhne opět – zdálo se jí, že pláče – upokojit ho, pokolébat, anebo zrovna nakojit. Pohraje se s ním, pokolébá, a když ho opět uspala, začasto i písničkou, vrací se opět do práce, přikryvši dobře kolébku šátkem anebo opůlkou, aby tam „ani mucha" nepřiletěla na něho.

Řekněte, věru, není-li to kus vzácné slovácké dětské idylky?

A zrovna tak u mlatevny v humně. Na mlatě, před nímž vystavena je řada snopů obilných na slunku, aby obilí lépe pouštělo, potí se mlatci, stírají z čela prach i pot a drou se, který kterého, kterého cep tam lepší uhodí – naproti pod jabloní v kolébačích anebo také i v kolébce z plachty přivázané tam na haluzi spí dítě, uspáváno jsouc stálým klepotem cepů a houpáno větříkem. Co chvíle spadne jablko, zavadí v letu o kolébku a probudí je nárazem. Dítě zapláče, matka odhodí právě cep a chvátá k němu, aby se nerozplakalo, ukonejší ho a zase se to opakuje.

Dejte si ruku na srdce a přiznejte se, který malíř dovede toto zobraziti?

První doby, kdy dítě jest ještě v peřince a bývá v peřince zamotáno, spí téměř neustále v těchto kolébkách, aneb v náručí matky a chůvy, později, kdy dovede již seděti a loziti, brávají děcko na kolena, do náruče, na záda, houpají jím na nohou, vodí „panáčky" po světnici a po dvoře a všelijak jinak je cvičí a trápí častokrát.

Je-li již větší a nechce v kolébce utichnouti, tu matka sama káže chůvě, aby ho vzala na záda, anebo vezme ho na záda sama. „Na, vem ho už radši na záda a běž s ním radši pryč, nech ho už ani nečuju." – načež děti slovácké jsou tak později navyklé, že potom samy volávají: „dáda, dáda!", tj.: vezměte mne na záda a chovejte. Chůva rozkročí se a pláče-li dítě doposud, houpá sebou ze strany na stranu a kolébajíc ho, zpívá mu: „háha háha!" V tomto případě chůva jest kolébkou sama. Děcko jí sedí na zádech, opásáno jsouc opůlkou, a to dotud, až usne. Potom teprv se sdělá a položí znovu do kolébky.

* * *

„Bélat, bélat" volává samo zas jindy, když se probudí a chce, aby je kolébali. Anebo posadí se teď již také samo v kolébce a zpívajíc si nějakou „ukolébavku" kolébá se samo. Nejedno převrhnutí, nejedno vypadnutí z kolébky stihne takového kolebače. Ale což! To chválabohu, jen když se nic horšího při tom nepřitrefilo a není vaz pryč nebo zlomená ručička.

„Kočárek" není již kolébkou, a vozívají ho v něm, až když dítě umí již dobře seděti. Ale přece připomínám ho, poněvadž na tento kočárek zpomínávají při svatbách ironicky tetky svatebnice při vození šatů a peřin, když zpívávají nevěstě o ženichovi: „Kúpí ti kočárek pěkný malovaný, bude ťa vozívat z izby do komory".

Do tohoto kočárku, jejž obyčejně zhotoví otec sám a jenž má kolečka celá dřevěná, provrtaná jen pro osky, posadí větší chovanci dítě a jezdívají s ním po dvoře, po ulici, po humně, často tak opatrně a pomalinku, že div „chudáčkovi“ hlava neuletí.

Aby kdo v „putně“ kolébal, uvázané na stromě na haluzi, anebo zrovna „na neckách“, na nichž se mísí těsto, to jsou řídké případy. Ale též!

Zato mohu říci, že ještě dítě bývá v peřince, ještě neumí ani mluviti, ani choditi, a již slibují ho „přeščasné naše maměnky“ budoucímu ženichovi. Bývá to obyčejně v neděli odpoledne, kdy bývá nejvíce besed a kdy maměnky tyto i se svými kojenci sejdou se pohromadě. Jedna donese děvčičku, druhá chlapečka, přechytnou si je a námluvy jsou hotové. „Jój, toto bude nevěsta!“ zdvíhá tetička cizí děvčátko blaženě a již ptá se dál: „A čí to bude? Čí? Janíčkova? – Janíčkovi ju dáme, Janíčkovi.“ A celá blažená, že se má také čím pochváliti, že má též svého kojence a budoucího ženicha, ukazuje ji chlapečkovi. To víte, že to opravdu tak nemyslí, ale hraje si s dětmi. Připomínám to zase, abyste lépe posoudili, jak mohou vzniknouti písně, jako jest: „Dívča, dívča, laštovička – a ešče ťa kolébali a už ťa mně slubovali.“

A nyní uvedu několik ukolébavek z okresu uh. hradišťského dokladem. Jsou to, abych tak řekl, perličky, vybrané z celého toho kolébkového ovzduší a házené dítěti do kolébky - to nejvzácnější, co milující duše slovácká dovede takovému „malému“ poskytnouti. Z nich také viděti jest nejlépe onu nevšední lásku, která ovívá i kolébku děcka slováckého. Jsou celkem známé a zpívají se i v jiných krajích slováckých, ale mnohé z nich již byly otisknuty, proč by nemohly býti i zde opakovány.

Nápěv jich bývá monotonní, často jen odříkávání po slabikách na ukolébání děcka, jako by někdo vykládal, ale milý a dojemný. Zpívají je při kolébání otec, matka, dědáček, baběnka, ale nejčastěji malé děti a chůvy.

Také nic vážného v nich není obsaženo, z čeho by se dalo souditi na budoucí postavení dítěte, nějakou naději matky, radosť neb pýcha z kojence, ale jsou přece jen milé a duch poesie a lásky dítěte vane z nich ze všech jak z jednotlivých slov, tak i z celého obsahu.

KUNOVICE:

Spi, synáčku, spi, zavři očka svý,
Pán Bůh bude s tebou spáti,
andělíčci kolébati,
spi, synáčku, spi, zavři očka svý.
Spi, Aničko, spi, zavři očka svý,
bude s tebou Pán Bůh spáti,
svatý Josef kolébati,
andělé svatí budou ti hráti.

* * *

Halú, belú, koně v zelú
a hříbátka v petrželú.

JALUBÍ:

Tyk tak hodiny,
nevyjde to z rodiny,
a ty naše děťátko,
usnulos jak poupátko.

* * *

Kovej, kovej, kováříčku,
okovej mně mou nožičku,
dám ti krejcar na žemličku.
pimšpás, pimpas.

* * *

Pomálu, bratříčku, pomálu kolébej,
abys mne z kolébky nevyhodil,
kolébka pliťoučká a já su maloučká,
abys mně na zdraví neuškodil.

LOUKA U BLATNICE:

Hali beli, kolibu tě,
až mně usneš, odběhnu tě,
odendu tě na dva kroky,
nedondu ti za dva roky,
až mně kúpíš nové boty,
nové boty kordovanské,
papírové za dva rýnské.

Marie Martykánová (vpravo) a sestra Helena s dětmi.

OTROKOVICE:

Halej, dítě, kolébu tě,
až ty usneš, odejdu tě,
do zahrádky na karlátky,
do doliny na maliny,
do chlívečka na jablíčka.

* * *

Há, há, máma má tě ráda,
koupí tobě ptáčka,
malého zpěváčka,
on ti bude zpívat,
po světnici lítat.

BORŠICE U B.:

Hali, beli, belušky,
pojedeme na hrušky
a z hruštiček na jabka,
je tam pěkná zahrádka,
slunce na ni svítí,
pojďme tam, pojďme tam,
natrháme kvítí
upleteme věneček.

DOMANÍN:

Halej, halej, Bartošu, vem nošu,
utíkej k Vlkošu,
od Vlkoša k městu,
najdeš tam nevěstu.

BLATNICE:

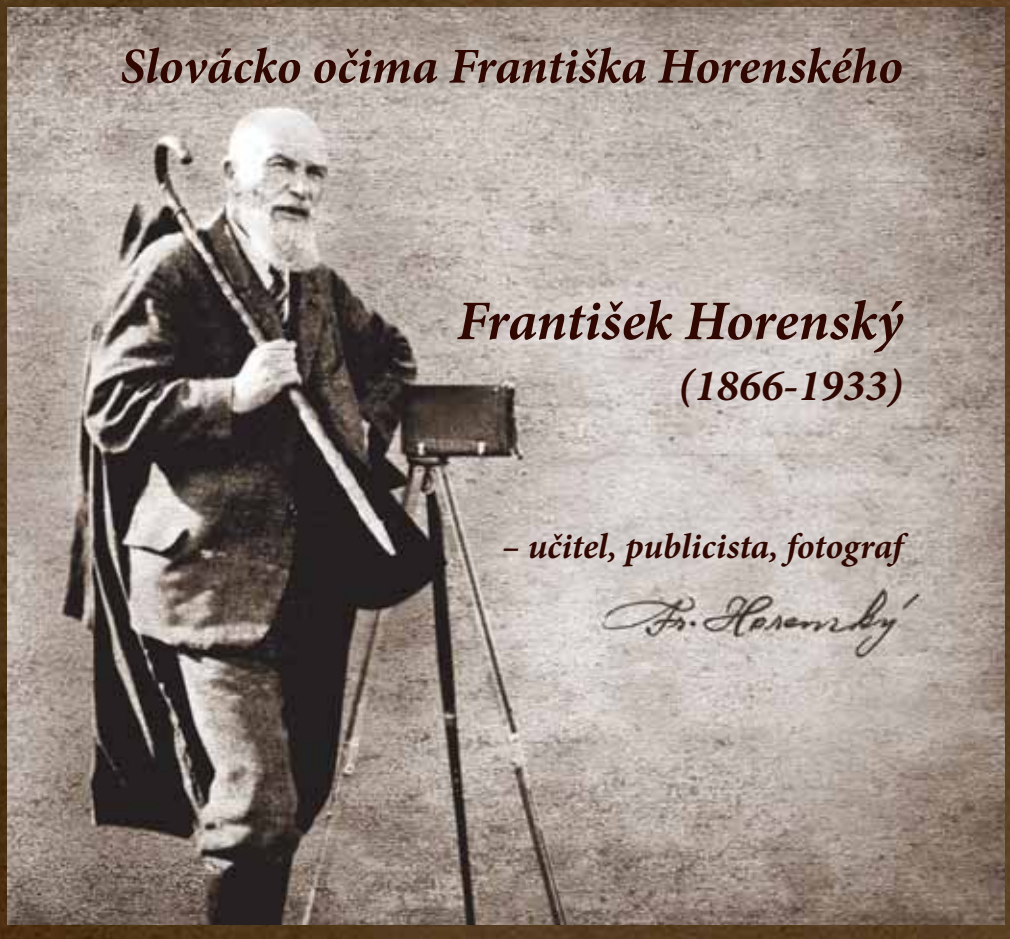
Halaj, belaj, Venclíčku,
máma vaří kašičku,
až navaří, sama zjí,
Venclíčkovi nepoví.
Venclíček se napapál,
do gatěček nakakál.

* * *

Háhá, když jsem já šla z hája,
muzika mně hrála,
všecky dívky tancovaly,
jenom jedna stála.

Křest nové knihy **Slovácko očima Františka Horenského**

se uskuteční
v neděli 8. května 2016
v Kulturním domě v Boršicích.

PŘÍLOHA BORŠICKÉHO ZPRAVODAJE 1/2016
Vydavatel: Obecní úřad Boršice, Boršice 7, 687 09 Boršice u Buchlovic, tel.: 572 501 121, www.borsice.cz,
IČO 00290823. Registrace: MK ČR E 10096.